

બધા પ્રશ્નો સમાન ગુણ ધરાવે છે.

પ્રશ્ન ૧ - તૈત્તિરીય ઉપનિષદમાં શિક્ષાવલ્લી પ્રકરણના મહત્વની ચર્ચા કરો. જેમાં શિક્ષણ પરના તેના ઉપદેશોનો વિશેષ સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે. આધુનિક શિક્ષણશાસ્ત્ર પ્રથાઓમાં આ પ્રાચીન સિદ્ધાંતો કેવી રીતે સુસંગત રહે છે? ૧૪ ગુણ

અથવા

શિક્ષાવલ્લીમાં દર્શાવેલ શિક્ષા (ધ્વન્યાત્મકતા અને ઉચ્ચારણ) નું મહત્વ સમજાવો .

પ્રશ્ન ૨ - "દિવાસ્વપ્ન" શીર્ષકનો અર્થ અને મહત્વ સમજાવો . ૧૪ ગુણ

અથવા

તૈત્તિરીય ઉપનિષદમાં બ્રહ્મની વિભાવનાને વિસ્તૃત રીતે સમજાવો . આ વિચાર ગ્રંથમાં શિક્ષણ, બ્રહ્માંડ વિજ્ઞાન અને વ્યક્તિગત વિકાસને એકીકૃત કરવાના પાયાના સિદ્ધાંત તરીકે કેવી રીતે કાર્ય કરે છે તેનું વિવેચનાત્મક રીતે પરીક્ષણ કરો.

પ્રશ્ન ૩ - કૃષ્ણમૂર્તિના મતનું વિશ્લેષણ કરો કે શિક્ષણે બુદ્ધિ જાગૃત કરવી જોઈએ અને ભલાઈ કેળવવી જોઈએ. આ ફિલસૂફી કઈ રીતે શિક્ષણના મનોવૈજ્ઞાનિક પરિમાણોને સંબોધે છે, અને તે વ્યક્તિગત અને સામાજિક પરિવર્તનમાં કેવી રીતે ફાળો આપી શકે છે? ૧૪ ગુણ

અથવા

કૃષ્ણમૂર્તિના દર્શનમાં સ્વતંત્રતાના મુખ્ય ખ્યાલનું વિવેચનાત્મક રીતે પરીક્ષણ કરો. તે કઈ રીતે પસંદગીહીન જાગૃતિ અને ભયની ગેરહાજરી સાથે જોડાયેલું છે. અને તે સ્વ-શિસ્ત અને વ્યવસ્થાને કેવી રીતે સક્ષમ બનાવે છે?

પ્રશ્ન ૪ - શિક્ષાવલ્લીમાં શિસ્ત (શિક્ષા) અને આત્મ-નિયંત્રણ (દામ) ના મહત્વની ચર્ચા કરો . ૧૪ ગુણ

અથવા

શિક્ષાવલ્લી શિક્ષણના ધ્યેયને કેવી રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે ? આધુનિક શૈક્ષણિક ધ્યેયો સાથે તેની તુલના કરો.

પ્રશ્ન પ- બાર પ્રશ્નોમાંથી કોઈપણ સાત પ્રશ્નોનો પ્રયાસ કરો. ૧૪ ગુણ

- (i) આ પ્રાર્થના "ઓમ શં નો મિત્રહ શં વરુણઃ " થી શરૂ થાય છે, જેમાં વિવિધ દેવતાઓ અને કુદરતી શક્તિઓ પાસેથી શાંતિ માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે. સાયું/ખોટું
- (ii) ઉચ્ચારણના પાંચ પાસાઓની ચર્ચા કરવામાં આવી છે: વર્ણ (અક્ષરો), સ્વર (ઉચ્ચાર), માત્ર (જથ્થો), બલમ (શક્તિ), અને સમ (સાતત્ય). સાયું/ખોટું
- (iii) સ્વર એટલે ઉચ્ચારણની માત્રા (લંબાઈ) નહીં પણ ઉચ્ચારણની માત્રા. ખોટું (સ્વર એટલે ઉચ્ચારણ/ઉચ્ચાર: માત્રા એટલે જથ્થો.) સાયું/ખોટું
- (iv) અક્ષરોના સંયોજન (સંસ્કાર) ને શબ્દમાં ધ્વનિઓ વચ્ચેના પરસ્પર સંબંધ તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે. સાયું
- (v) કૃષ્ણમૂર્તિના મતે શિક્ષણ મુખ્યત્વે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા, પરીક્ષાઓ પાસ કરવા અને કારકિર્દી માટે તૈયારી કરવા વિશે છે. ખોટું/સાયું
- (vi) શિક્ષણનો સાચો હેતુ વ્યક્તિઓ અને સમાજ વચ્ચે યોગ્ય સંબંધો કેળવવાનો છે, માનસિક સ્વતંત્રતા અને સર્વાંગી વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે. સાયું/ખોટું
- (vii) સ્વ-જ્ઞાન એ બધા શિક્ષણનો પાયો છે અને તે ફક્ત વ્યક્તિની સંપૂર્ણ માનસિક પ્રક્રિયાની જાગૃતિ દ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે. સાયું/ખોટું
- (viii) શિક્ષક એક એવો માર્ગદર્શક હોવો જોઈએ જે બાળકની સંપૂર્ણ પ્રક્રિયાને પ્રેમ, ધીરજ અને સતર્કતાથી અવલોકન કરે. એક સરમુખત્યારશાહી વ્યક્તિત્વને બદલે. સાયું/ખોટું
- (ix) ફક્ત શિક્ષણ જ સત્ય સ્થાપિત કરી શકે છે અને બદલાતા વાતાવરણ અને જરૂરિયાતોને અનુરૂપ સંતુલિત વ્યક્તિત્વ વિકાસને સાકાર કરી શકે છે. સાયું/ખોટું
- (x) શિક્ષણ દ્વારા સાયું પરિવર્તન એ ભવિષ્યની આકાંક્ષા છે. તે રોજિંદા જીવનની તાત્કાલિકતામાં થઈ શકતું નથી. ખોટું/સાયું
- (xi) દિવાસ્વપ્નના મુખ્ય શિક્ષકને લક્ષ્મીરામની નવીન શિક્ષણ પદ્ધતિઓના પ્રગતિશીલ સમર્થક તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. સાયું/ખોટું
- (xii) દિવાસ્વપ્નનો નાયક કાનાજી નામનો એક ગામડાનો છોકરો છે જે ઓર્ગેનિક ખેતી કરવા માટે મુશ્કેલીઓનો સામનો કરે છે. સાયું/ખોટું

E/231.3

..... Examination November
202.....

Bharatiya Shiksha

M.A. in Indian Knowledge System Sem-3

IKS 503

.....day.....2025

Time: 2.30 hours

Total Marks- 70

All questions carry equal marks.

Question 1- Discuss the significance of the Shikshavalli chapter in the Taittiriya Upanishad with special reference to its teachings on education. How do these ancient principles remain relevant in modern pedagogical practices? 14 Marks

Or

Explain the importance of *Shiksha* (phonetics and pronunciation) as mentioned in the *Shikshavalli*.

Question 2- Explain the meaning and significance of the title *Diwaswapna*. 14 Marks

Or

Elaborate on the concept of Brahman in the Taittiriya Upanishad. Critically examine how this idea serves as the foundational principle unifying education, cosmology, and personal growth in the text.

Question 3- Analyze Krishnamurti's view that education should awaken intelligence and cultivate goodness. In what ways does this philosophy address the psychological dimensions of learning, and how might it contribute to personal and societal transformation? 14 Marks

Or

Critically examine the key concept of freedom in Krishnamurti's philosophy. In what ways is it linked to choiceless awareness and the absence of fear, and how does it enable self-discipline and order?

Question 4- Discuss the importance of discipline (*Shiksha*) and self-control (*Dama*) in the *Shikshavalli*. 14 Marks

Or

How does the *Shikshavalli* define the goal of education? Compare it with modern educational goals.

Question 5- Attempt any seven questions out of twelve questions. 14 Marks

P.T.O

E1231-4

- (i) The invocation begins with "Om Sham no mitrah sham varunah," praying for peace from various deities and natural forces. True/False
- (ii) The five aspects of pronunciation discussed are varna (letters), svara (accent), matra (quantity), balam (strength), and sama (continuity). True/False
- (iii) Svvara refers to the quantity (length) of syllables rather than pitch or accent. False (Svvara means pitch/accent; matra means quantity.) True/False
- (iv) The combination of letters (samskara) is described as the mutual relationship between sounds in a word. True
- (v) Education, according to Krishnamurti, is primarily about acquiring knowledge, passing examinations, and preparing for a career. False/True
- (vi) The true purpose of education is to cultivate right relationships between individuals and society, fostering psychological freedom and holistic development. True/False
- (vii) Self-knowledge is the foundation of all learning and comes only through awareness of one's total psychological process. True/False
- (viii) The educator must be a guide who observes the child's total process with affection, patience, and alertness, rather than an authoritarian figure. True/False
- (ix) Education alone can establish truth and realize balanced personality development, adapting to changing environments and needs. True/False
- (x) True transformation through education is a future aspiration; it cannot occur in the immediacy of daily life. False/True
- (xi) The Head Master in Divaswapna is portrayed as a progressive supporter of Lakshmiram's innovative teaching methods. True/False
- (xii) The protagonist of Divaswapna is a village boy named Kanaji who overcomes odds to pursue organic farming. True/False

— X —